

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/57/2006

BLASKI I CIENIE DEMOKRACJI W POLSCE

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, KWIECIEŃ 2006

PRZEDRUK I ROZPOWSZECHNIANIE MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
28 września 2005 roku

Różne aspekty opinii i postaw społeczeństwa polskiego wobec demokracji są przedmiotem systematycznych badań CBOS¹. W jednym z ostatnich sondaży² powróciliśmy raz jeszcze do tego tematu, koncentrując się przede wszystkim na postrzeganiu dobrych i złych stron funkcjonowania demokracji oraz na ocenie zaawansowania przemian demokratycznych w Polsce. Poruszyliśmy też - po raz pierwszy w naszych badaniach - kwestię poglądów na temat uniwersalizmu ładu demokratycznego.

OCENA SYSTEMU DEMOKRATYCZNEGO

Osoby kwestionujące tezę o przewadze demokracji nad innymi sposobami sprawowania władzy były od początku, odkąd pytamy o tę sprawę, w zdecydowanej mniejszości, jednak w pierwszych latach ubiegłej dekady tylko połowa badanych była przekonana o tym, że ustrój demokratyczny jest najlepszym systemem sprawowania rządów. Zarazem aż jedna trzecia nie potrafiła ustosunkować się do tej kwestii i powstrzymywała się od oceny.

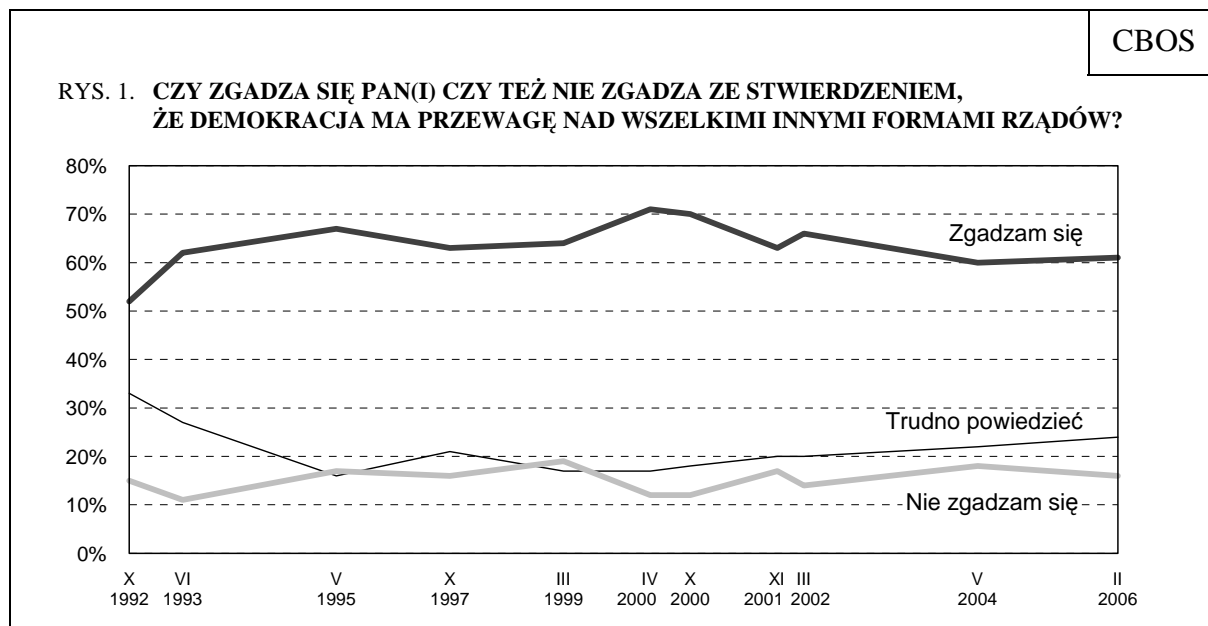
W pierwszych latach funkcjonowania systemu demokratycznego Polacy stosunkowo szybko nabierali do niego przekonania. Już w połowie lat dziewięćdziesiątych o wyższości demokracji nad innymi formami rządzenia przekonanych było dwie trzecie badanych. Z pewnymi wahaniem trend ten utrzymywał się do końca ubiegłej dekady, kiedy zanotowaliśmy najwyższy odsetek osób akceptujących twierdzenie o wyższości demokracji (71%). Następne lata przyniosły jednak nie tylko zahamowanie przyrostu, ale nawet pewien spadek liczby respondentów uznających demokrację za najlepszy ze znanych sposobów rządzenia. Obecnie wskaźnik ten jest nawet nieco niższy niż w 1993 roku - pozytywne nastawienie do demokracji deklaruje 61% badanych (wówczas 62%), a 15% odrzuca przekonanie o jej wyższości (tyle samo co w 1992 roku).

¹ W ubiegłym roku ukazały się poświęcone tej tematyce następujące komunikaty CBOS: „Stosunek Polaków do demokracji”, grudzień 2005, „Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce”, grudzień 2005, „O demokracji raz jeszcze”, styczeń 2005.

² Sondaż „Aktualne problemy i wydarzenia” (189) przeprowadzono w dniach od 3 do 6 lutego 2006 roku na liczącej 1011 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Tabela 1

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?	Wskazania respondentów według terminów badań											
	X '92	VI '93	V '95	X '97	III '99	IV '00	X '00	XI '01	III '02	V '04	II '06	
	w procentach											
Zgadzam się	52	62	67	63	64	71	70	63	66	60	61	
Nie zgadzam się	15	11	17	16	19	12	12	17	14	18	15	
Trudno powiedzieć	33	27	16	21	17	17	18	20	20	22	24	

Im lepiej wykształceni są badani, tym częściej wyrażają przekonanie o wyższości demokracji nad innymi formami rządów. Interesujące jednak jest to, że niezależnie od poziomu wykształcenia mniej więcej równie często odrzucają ten pogląd. Różnica polega bowiem na tym, że im niższe wykształcenie, tym częstszy jest brak opinii w tej sprawie.

Wśród grup społeczno-zawodowych dwie wyróżniają się wyraźnie wyższym od innych odsetkiem osób przekonanych o wyższości demokracji i równocześnie niższym - odrzucających ten pogląd. Są to uczniowie i studenci (83% deklaracji aprobaty wobec 9% deklaracji odrzucenia) oraz kadra kierownicza i inteligencja (82% wobec 12%). Z kolei rolnicy najrzadziej ze wszystkich analizowanych grup wyrażają przekonanie o wyższości demokracji (46%) i zarazem najczęściej zdecydowanie odrzucają ten pogląd (28%).

Poglądy polityczne wyrażane na skali *prawica - lewica* nie różnicują stosunku do demokracji. Jedynie osoby niepotrafiące określić swojej orientacji politycznej zdecydowanie

rzadziej przeświadczone są o wyższości demokracji, natomiast tak samo często jak badani o poglądach lewicowych bądź prawicowych odrzucają to stwierdzenie³.

Przekonanie o wyższości demokracji nad innymi systemami politycznymi dominuje w elektoratach wszystkich partii liczących się na polskiej scenie politycznej, jednak zachodzą między nimi różnice w częstości występowania tego poglądu. Najczęściej zgadzają się z nim zwolennicy PO i SLD. W obu tych elektoratach po około czterech piątych wyborców jest zdania, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów, a 11%-14% odrzuca ten pogląd. Zarazem sympatycy tych partii wyraźnie rzadziej niż pozostałych powstrzymują się od zajęcia jednoznacznego stanowiska w tej sprawie.

Tabela 2

Elektoraty partyjne	Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
PO	82	11	7
SLD	79	14	7
LPR*	67	11	22
PiS	65	16	19
Samoobrona	51	26	23
Niezamierzający głosować	55	14	31

*Dane dotyczące tego elektoratu należy traktować ostrożnie ze względu na jego małą liczebność w badanej próbie

O wyższości ustroju demokratycznego nad innymi przekonanych jest dwie trzecie zwolenników LPR i PiS, odrzucający zaś ów pogląd stanowią w tych elektoratach odpowiednio: 11% i 16%, natomiast aż jedna piąta nie ma wyrobionej opinii na ten temat.

Elektorat Samoobrony dość wyraźnie odróżnia się od wszystkich pozostałych poglądami na tę kwestię. Tylko połowa zwolenników tego ugrupowania (51%) jest przekonana o wyższości demokracji nad wszystkimi innymi systemami sprawowania władzy, a co czwarty (26%) zdecydowanie odrzuca ten pogląd. Potwierdza to ustalenia innego naszego badania sprzed czterech lat, według którego w tym właśnie elektoracie występuje największe nasilenie postaw autorytarnych⁴.

³ Ponad połowa badanych niepotrafiących określić swoich poglądów politycznych na skali *lewica - prawica* (55%) powstrzymuje się od oceny, czy demokracja ma przewagę nad innymi formami rządów czy też nie.

⁴ Por. komunikat CBOS „Psychologiczne profile elektoratów partyjnych”, czerwiec 2002 (oprac. B. Roguska).

Opinie na temat systemu demokratycznego interesująco rozkładają się w bardzo licznej, stanowiącej niemal połowę badanych (48%) grupie osób deklarujących absencję wyborczą. O wyższości demokracji nad innymi ustrojami przekonana jest niewiele więcej niż połowa z nich (55%). Jednocześnie odrzucanie tego poglądu jest w tej grupie tak samo częste jak wśród zwolenników wszystkich, poza Samoobroną, partii znajdujących się obecnie w Sejmie. Prawie jedna trzecia osób niezamierzających głosować nie ma natomiast zdania w tej sprawie.

ZALETY I WADY DEMOKRACJI

Polacy w zdecydowanej większości uważają system demokratyczny za najlepszą formę rządów. Jakie więc dostrzegają dobre, a jakie złe strony tego ustroju? Zapytaliśmy o to zadając pytanie otwarte, to znaczy takie, na które badani sami spontanicznie formułują odpowiedzi. Dopiero na etapie opracowywania wyników są one agregowane w kategorie zbiorcze. Pytanie zadaliśmy wszystkim ankietowanym, niezależnie od tego, czy uważają demokrację za najlepszy system polityczny czy też nie.

	CBOS
Co dobrego widzi Pan(i) w systemie demokratycznym?	
Wolność słowa: „każdy może wyrazić to, co myśli”, „prawo wyrażania opinii”	32%
Wolność polityczna, pluralizm polityczny, wolne wybory, możliwość współdecydowania o losie kraju, wpływu na władzę	17%
Wolność osobista, swobody obywatelskie, prawa obywatelskie	14%
Równość, równouprawnienie	11%
Wolność wyznania, przekonań	5%
Możliwość decydowania o swoim losie, swoim życiu	5%
Swoboda poruszania się po świecie	3%
Wolność gospodarcza, wolny rynek	3%
„Wszystkiego jest pod dostatkiem” i inne wypowiedzi przeciwstawiające demokrację systemowi komunistycznemu, poprzedniemu ustrojowi	3%
Inne wypowiedzi pozytywne	4%
„Nic dobrego nie widzę” i inne wypowiedzi krytyczne wobec demokracji	11%
Nie wiem, trudno powiedzieć oraz wypowiedzi niejasne, nie na temat	26%

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ badani mogli wymienić kilka dobrych stron demokracji

Dobrem, które w systemie demokratycznym badani dostrzegają najczęściej, jest **wolność słowa**. Wymieniła je jedna trzecia ankietowanych. Co więcej, ten atrybut demokracji

wymieniany był niemal dwukrotnie częściej niż **wolność polityczna** - wolne wybory, pluralizm polityczny. Na trzecim miejscu znalazły się wypowiedzi mówiące o **wolności osobistej**, swobodach i prawach obywatelskich lub ogólnie o wolności. Mniej więcej co dziesiąty badany wyrażał opinie wskazujące ogólnie bądź szczegółowo na **równość**, równouprawnienie.

Warto też zwrócić uwagę na wypowiedzi mówiące o tym, że demokracja daje człowiekowi możliwość decydowania o swoim losie, swoim życiu. Były też opinie, o których można przypuszczać, że formułowano je na zasadzie przeciwstawienia obecnego ustroju systemowi komunistycznemu. Chodzi tu o możliwość swobodnego poruszania się po świecie czy wolność gospodarczą. Były też takie wypowiedzi, w których przeciwstawienie to artykułowano wprost, np. „zaletą demokracji jest dobre zaopatrzenie rynku”.

Żadnych zalet nie dostrzega w systemie demokratycznym co dziewiąty badany (11%). Wypowiedzi tej grupy to najczęściej związane stwierdzenia „nic dobrego nie widzę”. Opinie takie szczególnie często wyrażali rolnicy (22% z nich), bezrobotni (20%), robotnicy niewykwalifikowani (19%), a więc grupy szczególnie dotkliwie odczuwające transformację ustrojową. Ponadto aż co czwarty respondent (26%) nie udzielił konkretnej odpowiedzi. Łącznie więc żadnych zalet nie wymieniło 37% badanych.

Trzeba też wskazać na zdarzające się przypadki niekonsekwencji poglądów. Otóż 6% ankietowanych zgadzających się ze stwierdzeniem, iż demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów, jednocześnie twierdzi, że nie widzi nic dobrego w systemie demokratycznym.

Jakie natomiast negatywne strony systemu demokratycznego dostrzegają badani⁵?

Wprawdzie naturalne jest, że człowiek pytany o ocenę jakiejś formy ładu społecznego bierze pod uwagę własne obserwacje i doświadczenia, jednak tylko o stosunkowo niewielkiej części wypowiedzi dotyczących dobrych stron demokracji można powiedzieć, że odnosiły się wprost do obecnej sytuacji w Polsce. Tymczasem już na pierwszy rzut oka widać, że wymieniając złe strony demokracji badani krytycznie oceniali przede wszystkim dzisiejszą sytuację w kraju. W dodatku krytyka ta często dotyczyła skutków transformacji gospodarczej, a nie politycznej.

⁵ Pytanie to, podobnie jak poprzednie, zadaliśmy wszystkim ankietowanym, niezależnie od tego, czy uważają demokrację za najlepszy system polityczny czy też nie.

		CBOS
Co złego widzi Pan(i) w systemie demokratycznym?		
Niewłaściwi ludzie u władzy, złe rządy, skłócenie partii i inne krytyczne opinie o partiach i politykach oraz ogólne opinie, że demokracja jest źle realizowana		11%
Nadużywanie wolności, ludzie nie potrafią korzystać z demokracji		10%
Bezrobocie		10%
Rozwarstwienie społeczne, niesprawiedliwość społeczna, wyzysk		8%
Patologie władzy - korupcja, kliki, układy, czerpanie osobistych korzyści z władzy		8%
Bieda, ubożenie społeczeństwa		6%
Brak zainteresowania ze strony państwa zwykłymi ludźmi, ludzie pozostawieni sami sobie		2%
Nieskuteczność prawa, pobłażliwość wobec przestępców		2%
Nadmierna swoboda obyczajów		1%
Patologie społeczne - narkomania, alkoholizm		1%
Prywatyzacja, wolny rynek		1%
Wszystko jest złe		1%
Inne		5%
Nic złego nie widzę		12%
Trudno powiedzieć		35%

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ badani mogli wymienić kilka złych stron demokracji

Do trzech najczęściej wymienianych złych stron systemu demokratycznego zaliczają się: zły sposób rządzenia i skłócenie partii, przy czym ich krytyka formułowana jest na ogół w sposób pozwalający przypuszczać, że odnosi się wprost do polskiej sceny politycznej; następnie bezrobocie oraz przeświadczenie, że w demokracji wolność jest nadużywana, a ludzie nie potrafią z niej korzystać, co może oznaczać zarówno to, iż demokracja jest systemem nieżyciowym, jak i to, że jest ustrojem dobrym, ale obecnie źle funkcjonującym w Polsce.

Bezrobocie jako wadę systemu demokratycznego najczęściej wymieniali ci, którzy sami są bezrobotni (20% tej grupy) oraz robotnicy niewykwalifikowani (22%). Natomiast o nadużywaniu wolności najczęściej mówili mieszkańcy największych miast (26%), badani z wyższym wykształceniem (24%), pracujący na własny rachunek poza rolnictwem (24%) oraz należący do kadry kierowniczej i inteligencji (21%). Do sposobu rządzenia, konfliktów między partiami najczęściej odnosili się badani prowadzący samodzielną działalność gospodarczą (27%), mający wyższe wykształcenie (20%), należący do inteligencji lub kadry kierowniczej (19%).

Trzy następne, nieco rzadziej wymieniane kategorie wypowiedzi to rozwarstwienie społeczne (8%), różnego rodzaju patologie władzy (8%) oraz bieda, ubożenie społeczeństwa (6%) - znów w oczywisty sposób dotyczące transformacji gospodarczej. Opinie na temat biedy najczęściej formułowali rolnicy (24%). Patologie władzy mogą występować - i występują - w różnych systemach politycznych. Wymienianie ich w tym kontekście może oznaczać bądź to przeświadczenie, iż system demokratyczny szczególnie im sprzyja, bądź też - że właśnie w demokratycznej Polsce spotykamy się ze szczególnie dużym nasileniem tych zjawisk.

Co ósmy respondent (12%) nie dostrzega w demokracji niczego złego (mniej więcej tyle samo nie widzi w niej niczego dobrego). Częściej niż w przypadku zalet demokracji badani powstrzymywali się od opinii na temat wad tego ustroju. W sumie więc blisko połowa (47%) nie wymieniła żadnych negatywnych stron systemu demokratycznego.

OCENA FUNKCJONOWANIA DEMOKRACJI W POLSCE

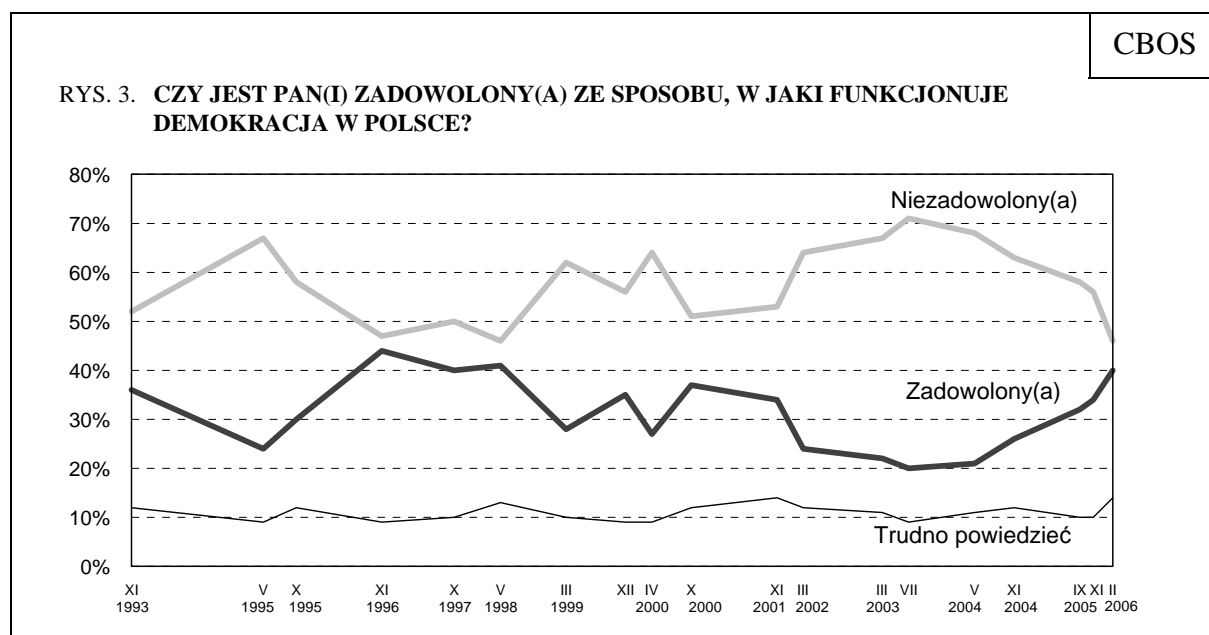
Wymieniając złe strony ustroju demokratycznego badani krytykowali przede wszystkim dzisiejszą polską rzeczywistość, głównie zresztą w wymiarze gospodarczo-socjalnym, a rzadziej politycznym. Jednocześnie zdecydowanie przeważa w społeczeństwie pogląd, że demokracja jest najlepszą formą rządów. Jak więc oceniają Polacy funkcjonowanie demokracji w naszym kraju?

Niezadowolenie z funkcjonowania demokracji w Polsce przeważa nad zadowoleniem, choć nieznacznie. Trzeba jednak zaznaczyć, że jeszcze dwa lata temu przewaga ta była trzykrotna. W ciągu ubiegłego roku niezadowolenie z funkcjonowania demokracji malało, a po zeszłorocznej „jesieni wyborczej” odsetek osób zadowolonych znacznie zbliżył się do odsetka niezadowolonych.

Tabela 3

Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w Polsce?	Wskazania respondentów według terminów badań																		
	XI '93	V '95	X '95	XI '96	X '97	V '98	III '99	XII '99	IV '00	X '00	XI '01	III '02	III '03	VII '03	V '04	XI '04	IX '05	XI '05	II '06
	w procentach																		
Zadowolony(a)	36	24	30	44	40	41	28	35	27	37	34	24	22	20	21	26	32	34	40
Niezadowolony(a)	52	67	58	47	50	46	62	56	64	51	53	64	67	71	68	63	58	56	46
Trudno powiedzieć	12	9	12	9	10	13	10	9	9	12	14	12	11	9	11	12	10	10	14

Interesujące są różnice w deklarowanym przez zwolenników poszczególnych partii politycznych zadowoleniu z funkcjonowania demokracji. Wśród wyborców PO, która w zeszłorocznych wyborach osiągnęła wynik dobry, ale zapewne nie taki, na jaki liczyli, zadowolenie z funkcjonowania demokracji przeważa, ale bardzo nieznacznie. Z kolei wśród zwolenników PiS - partii, która uzyskała najlepszy wynik wyborczy - przewaga zadowolenia z demokracji jest wyraźna. Równie zadowoleni są sympatycy LPR. W elektoracie Samoobrony nieznacznie przeważa niezadowolenie z funkcjonowania demokracji, jednak

ugrupowanie to ma opinię partii protestu, przyciągającej do siebie przede wszystkim niezadowolonych z rzeczywistości politycznej. Natomiast zwolennicy SLD, które w wyniku wyborów zostało odsunięte od władzy, są w większości niezadowoleni z funkcjonowania demokracji.

Tabela 4

Elektoraty partyjne	Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w Polsce?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
w procentach			
PiS	54	36	10
LPR*	54	31	15
PO	49	46	5
Samoobrona	41	46	13
SLD	35	53	12
Niezamierzający głosować	32	51	17

* Dane dotyczące tego elektoratu należy traktować ostrożnie ze względu na jego małą liczebność w badanej próbie

Warto też zauważyć, że niezadowoleni z funkcjonowania demokracji największą przewagę nad zadowolonymi mają wśród osób niezamierzających głosować. Pozwala to przypuszczać, że właśnie niezadowolenie to jest jedną z ważniejszych przyczyn absencji wyborczej.

Jeśli weźmiemy pod uwagę cechy określające położenie społeczne badanych, to okaże się, że im wyższa pozycja społeczna, tym większe zadowolenie z funkcjonowania demokracji w naszym kraju. Najwięcej zadowolonych jest wśród inteligencji i kadry kierowniczej (60%) oraz pracujących na własny rachunek poza rolnictwem (54%)⁶. Zadowolenie z funkcjonowania demokracji rośnie systematycznie wraz z poziomem wykształcenia, przy czym jedynie wśród badanych z wyższym wykształceniem przeważają zadowoleni. Największe różnice wiążą się jednak z oceną własnej sytuacji materialnej. Wśród tych, którzy określają swoje warunki materialne jako dobre, zadowolonych z funkcjonowania demokracji jest dwukrotnie więcej niż wśród uważających swoją sytuację materialną za złą.

Pozostaje jeszcze prześledzić, jak zadowolenie bądź niezadowolenie z rozwoju demokracji w Polsce wpływa na stosunek do tego ustroju w porównaniu z innymi formami rządów.

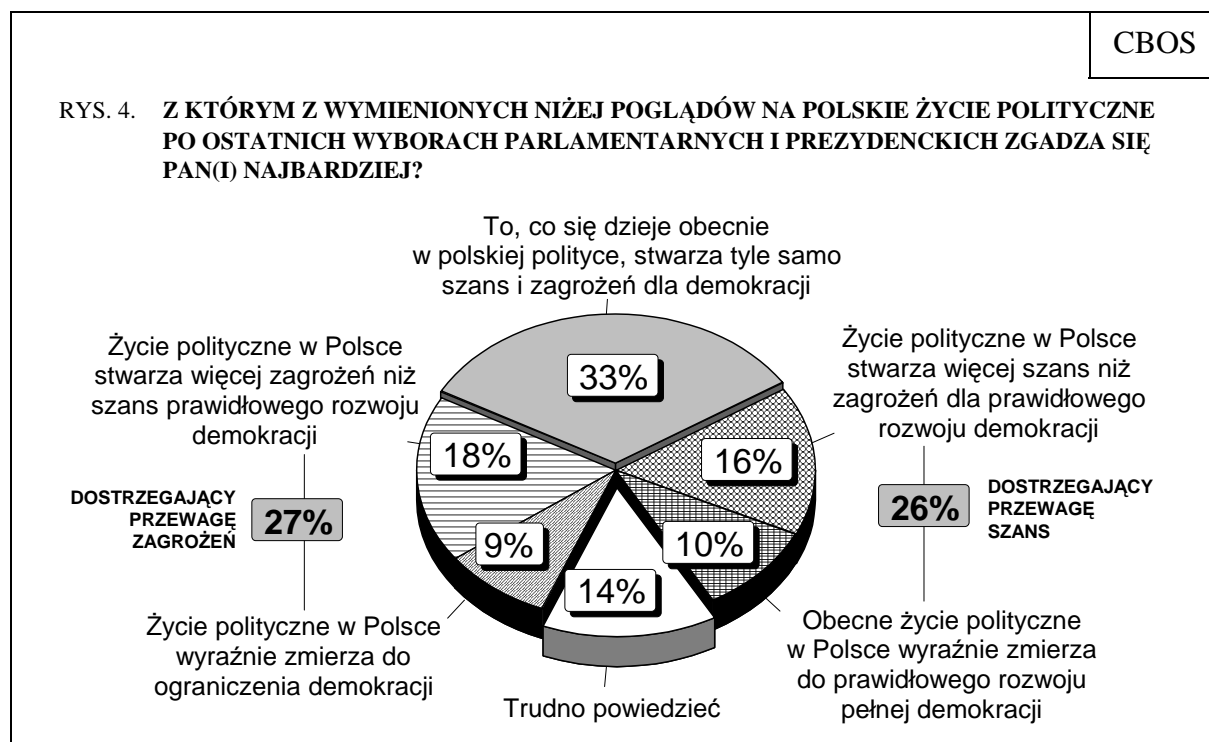
⁶ W badanej próbie grupa ta jest jednak niewielka.

Tabela 5

Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?	Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Zadowolony(a)	75	10	15
Niezadowolony(a)	57	22	21
Trudno powiedzieć	33	10	57

Niezadowolenie z funkcjonowania demokracji w naszym kraju wzmacnia krytycyzm wobec demokracji w ogóle, wyraźnie obniżając odsetek osób przyznających jej przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów. Niemniej także wśród respondentów niezadowolonych z funkcjonowania demokracji w Polsce większość uznaje wyższość demokracji nad innymi systemami rządzenia.

Po ostatnich wyborach parlamentarnych, które nie wyłoniły większości zdolnej do samodzielnego rządzenia, obserwujemy w polskim życiu politycznym nie tylko ciągłe spory i zawirowania, ale i powtarzające się kryzysy. Jak społeczeństwo postrzega tę sytuację z punktu widzenia dalszego rozwoju demokracji w Polsce?

Rozkład ocen wpływu obecnej sytuacji politycznej na rozwój demokracji jest zaskakująco symetryczny. Najczęściej wyrażany jest pogląd, że to, co się dzieje obecnie w polskim życiu politycznym, stwarza tyle samo szans co zagrożeń dla demokracji (33%). Wśród pozostałych badanych grupa dostrzegających przewagę szans (26%) jest niemal tak samo liczna jak grupa tych, którzy dostrzegają przewagę zagrożeń (27%).

Bynajmniej nie ma jednak symetrii poglądów na obecną sytuację polityczną i jej wpływ na rozwój demokracji, gdy weźmiemy pod uwagę preferencje partyjne badanych. W elektoracie PiS zdecydowanie przeważa opinia, że obecna sytuacja polityczna co najmniej stwarza szansę prawidłowego rozwoju demokracji. Zwolennicy Samoobrony i LPR również częściej widzą szansę niż zagrożenia dla demokracji, ale najczęstszy wśród nich jest pogląd, że szans i zagrożeń jest tyle samo. Natomiast sympatycy PO, a szczególnie SLD bardziej skłaniają się do opinii o zagrożeniach dla demokracji niż szansach jej rozwoju.

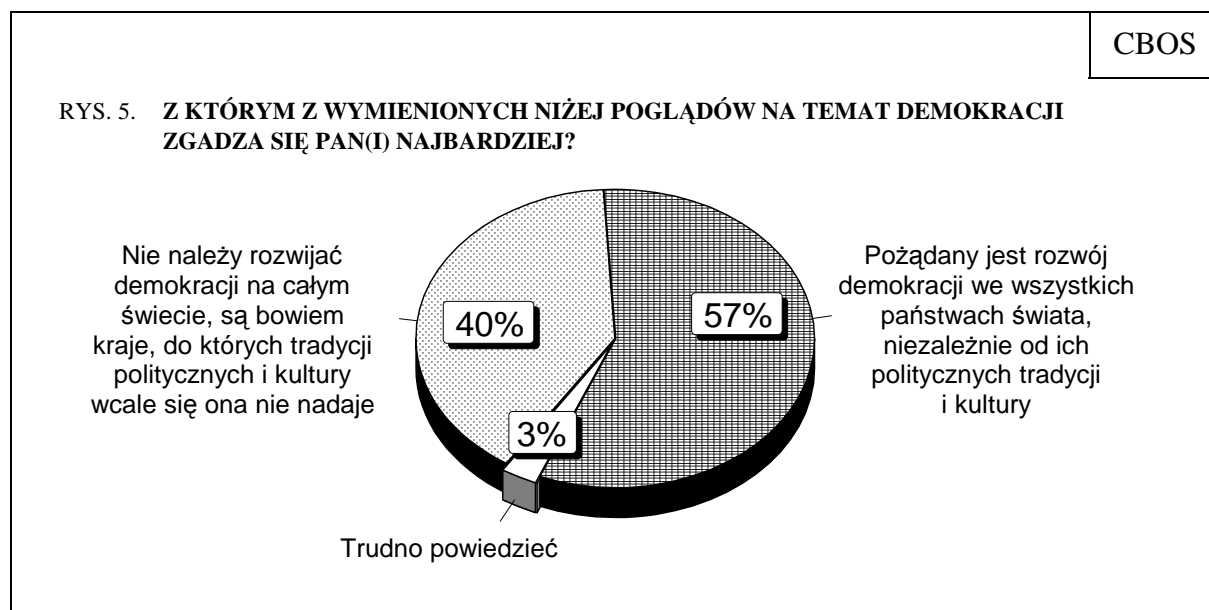
Tabela 6

Elektoraty	Z którym z wymienionych niżej poglądów na polskie życie polityczne po ostatnich wyborach parlamentarnych i prezydenckich zgadza się Pan(i) najbardziej?							
	1	2	1+2	3	4	5	4+5	Trudno powiedzieć
	w procentach							
PiS	23	24	47	33	8	3	11	9
LPR*	13	19	32	36	11	3	14	18
Samoobrona	13	13	26	43	13	5	18	14
PO	6	18	24	38	20	16	36	2
SLD	-	17	17	36	29	13	42	5
Niezamierzający głosować	7	13	20	31	21	10	31	18
1 - Życie polityczne w Polsce wyraźnie zmierza do prawidłowego rozwoju demokracji, 2 - Życie polityczne w Polsce stwarza więcej szans niż zagrożeń dla prawidłowego rozwoju demokracji, 3 - Tyle samo szans i zagrożeń, 4 - Więcej jest zagrożeń niż szans, 5 - Życie polityczne w Polsce wyraźnie zmierza do ograniczenia demokracji								
*Dane dotyczące tego elektoratu należy traktować ostrożnie ze względu na jego małą liczebność w badanej próbie								

Należy podkreślić, że definiowanie obecnej sytuacji politycznej w Polsce jest po części związane z położeniem społecznym badanych. Osoby z wyższym wykształceniem, a także kadra kierownicza i inteligencja, pracownicy umysłowi niższego szczebla oraz pracujący na własny rachunek poza rolnictwem częściej dopatrują się zagrożeń niż szans prawidłowego rozwoju demokracji. Natomiast robotnicy wykwalifikowani, rolnicy oraz, co ciekawe, uczniowie i studenci częściej dostrzegają szansę niż zagrożenia.

CZY DEMOKRACJA MA CHARAKTER UNIWERSALNY

Polacy w większości zgadzają się ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów. Czy jednak uważają oni to stwierdzenie za uniwersalne, odnoszące się do wszystkich krajów świata, czy też tylko do państw o określonych tradycjach politycznych i kulturze?

Na wstępie warto zauważyć, że tylko nieliczni badani nie mają na ten temat wyrobionego zdania. Niemal wyłącznie są to osoby w podeszłym wieku (13% w grupie powyżej 65 roku życia) i słabo wykształcone (10% badanych z wykształceniem podstawowym). W innych grupach społecznych i kategoriach demograficznych wyrobioną opinię na ten temat ma od 95% do 99% badanych.

Polacy częściej są przeświadczeni o uniwersalnym charakterze demokracji (57%), niż wyrażają pogląd, że rozwój demokracji wymaga określonych tradycji politycznych i kultury (40%). Opinie w tej sprawie w zasadzie nie zależą od cech społeczno-demograficznych badanych. Jedynie mieszkańcy największych miast wyróżniają się tym, że wśród nich proporcje reprezentujących pierwsze bądź drugie stanowisko są odwrotne niż wśród ogółu: 42% opowiada się za uniwersalizmem demokracji, a 57% za uwarunkowaniem jej rozwoju tradycją i kulturą polityczną. Można też zauważyć, że wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia badanych systematycznie zwiększa się liczba uważających demokrację za system dający się wszędzie zastosować (por. tabele aneksowe).

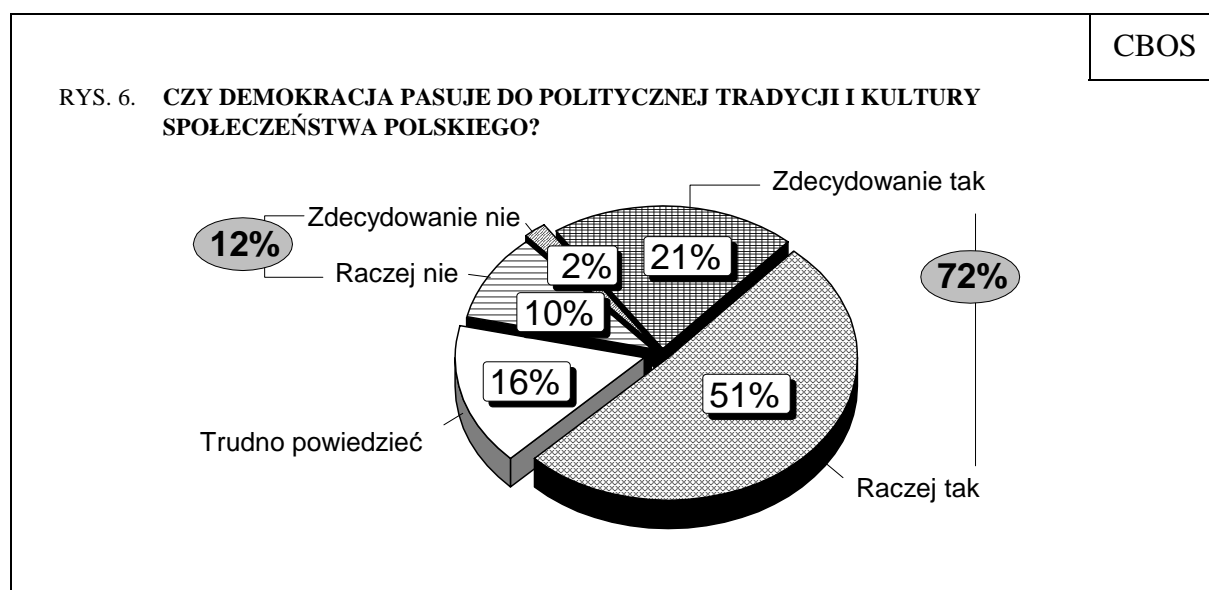
Przekonanie, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów, do pewnego stopnia sprzyja przeświadczeniu, że jej rozwój pożądanym jest we wszystkich państwach świata. Ponad jedna trzecia osób przekonanych o wyższości demokracji uważa, że tej najlepszej formy rządów nie da się jednak zastosować we wszystkich krajach.

Tabela 7

Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?	Czy uważa Pan(i), że:		
	pożądanym jest rozwój demokracji we wszystkich państwach świata	są kraje, do których tradycji i kultury się ona nie nadaje	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Tak	62	37	1
Nie	49	49	2
Trudno powiedzieć	48	41	11

Z drugiej jednak strony niemal połowa tych, którzy stanowczo nie podzielają przekonania o przewadze demokracji nad innymi formami rządów, uważa, że jej rozwój we wszystkich państwach świata jest pożądanym, choć w tej grupie tyleż samo badanych sądzi, że są kraje, w których demokracji nie da się zastosować. Z kolei osoby powstrzymujące się od zajęcia jednoznacznego stanowiska w tej kwestii, a więc nieakceptujące stwierdzenia, że demokracja jest najlepszą formą rządów, ale też mu niezaprzeczające, nieco częściej uważają demokrację za system uniwersalny niż za wymagający określonych warunków kulturowych.

Aż dwie piąte badanych uważa, że są państwa, do których demokracja nie pasuje. Czy do tych krajów należy także Polska?

W opinii prawie trzech czwartych badanych (72%) demokracja pasuje do politycznej tradycji i kultury społeczeństwa polskiego. Przeciwnego zdania jest tylko 12% ankietowanych, natomiast 16% nie ma wyrobionego poglądu na ten temat.

Badani uważający, że są państwa, do których tradycji politycznych i kultury demokracja nie przystaje, w olbrzymiej większości mają na myśli inne kraje niż Polska, choć rzeczywiście częściej też sądzą, że demokracja nie pasuje właśnie do polskiej tradycji politycznej.

Tabela 8

Czy uważa Pan(i), że:	Czy demokracja pasuje do politycznej tradycji i kultury społeczeństwa polskiego?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
- pożądanym jest rozwój demokracji we wszystkich państwach świata	84	9	7
- są kraje, do których tradycji politycznych i kultury wcale się ona nie nadaje	62	25	13
Trudno powiedzieć	48	9	43

O tym, że demokracja nie pasuje do polskiej tradycji, stosunkowo częściej niż inni przekonani są: gospodynie domowe (25%), badani pracujący w prywatnych gospodarstwach rolnych (21%) oraz rolnicy (18%). Pogląd taki stosunkowo często wyrażają osoby niezgadające się ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów.

Tabela 9

Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?	Czy demokracja pasuje do politycznej tradycji i kultury społeczeństwa polskiego?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Tak	84	9	7
Nie	62	25	13
Trudno powiedzieć	48	9	43

Także wśród niezadowolonych ze sposobu funkcjonowania demokracji w Polsce znacznie częstsza niż wśród pozostałych jest opinia o nieprzystawalności demokracji do polskiej tradycji politycznej i kultury.

Tabela 10

Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?	Czy demokracja pasuje do politycznej tradycji i kultury społeczeństwa polskiego?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Tak	88	7	5
Nie	66	18	16
Trudno powiedzieć	45	6	49

Może to świadczyć o tym, że przekonanie, iż demokracja nie przystaje do polskiej tradycji politycznej, ma swoje źródło w krytycznej ocenie życia politycznego w Polsce. Z drugiej strony bowiem ponad dwie trzecie uważających, że demokracja nie pasuje do polskiej tradycji (69%), to ludzie niezadowoleni z funkcjonowania demokracji w naszym kraju.

Także elektoraty poszczególnych partii politycznych różnią się między sobą rozkładem opinii w omawianej kwestii.

Tabela 11

Elektoraty partyjne	Czy demokracja pasuje do politycznej tradycji i kultury społeczeństwa polskiego?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
PO	86	8	6
PiS	79	9	12
SLD	77	15	8
Samoobrona	70	10	20
LPR*	57	35	8
Niezamierzający głosować	68	12	20

*Dane dotyczące tego elektoratu należy traktować ostrożnie ze względu na jego małą liczebność w badanej próbie

Przekonanie, że demokracja jest zgodna z polską tradycją polityczną i kulturą, jest niemal powszechne w elektoracie PO. Z kolei opinię, że demokracja nie pasuje do politycznej tradycji społeczeństwa polskiego, najczęściej wyrażają zwolennicy LPR.

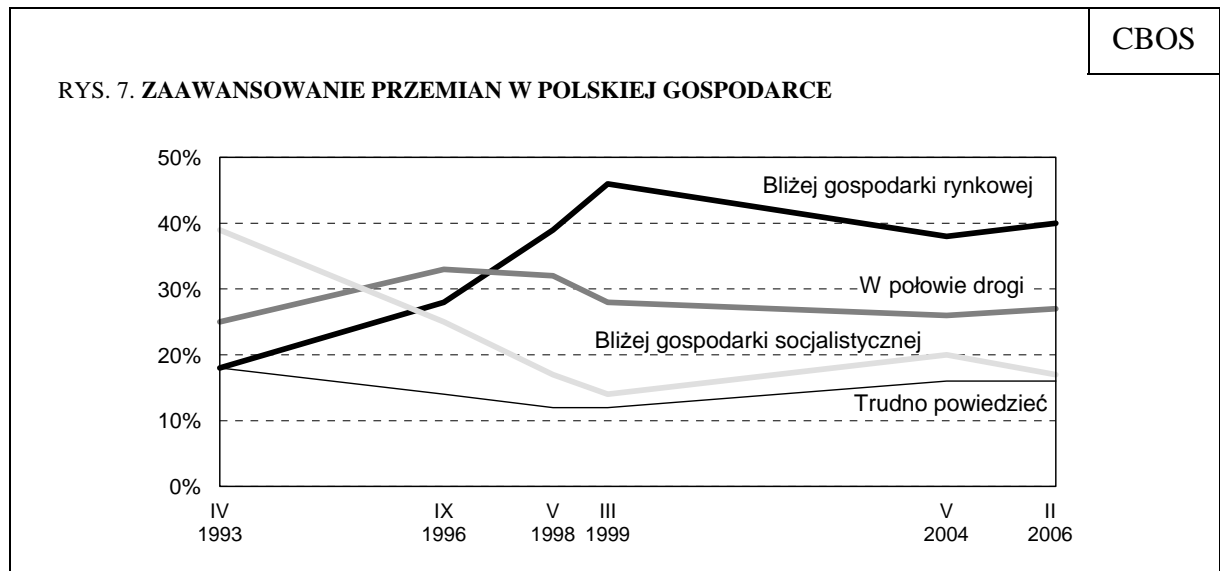
OCENA ZAAWANSOWANIA PRZEMIAN USTROJOWYCH W POLSCE

Przemiany ustrojowe w Polsce trwają już bez mała siedemnaście lat. Jak daleko - w opinii badanych - zaszliśmy na tej drodze? Pytając o to uwzględniliśmy dwa aspekty procesu transformacji - gospodarczy, czyli budowę systemu rynkowego, oraz polityczny.

Jeśli chodzi o przemiany gospodarcze, to już od połowy lat dziewięćdziesiątych przeważa opinia, że bliżej nam do gospodarki rynkowej niż socjalistycznej. Jednak w pierwszych latach obecnej dekady pogorszyła się opinia o zaawansowaniu przemian rynkowych w polskiej gospodarce. Tegoroczne oceny są nieco lepsze niż te z roku 2004.

Tabela 12

Zaawansowanie przemian w polskiej gospodarce	Wskazania respondentów według terminów badań					
	IV '93	IX '96	V '98	III '99	V '04	II '06
	w procentach					
Bliżej gospodarki socjalistycznej	39	25	17	14	20	17
W połowie drogi	25	33	32	28	26	27
Bliżej gospodarki rynkowej	18	28	39	46	38	40
Trudno powiedzieć	18	14	12	12	16	16

Natomiast w ocenie zaawansowania przemian polskiego systemu politycznego przeważa opinia, że bliżej nam do systemu niedemokratycznego (33%) niż demokratycznego (25%).

CBOS

RYS. 8. W POLSCE TWORZONY JEST SYSTEM DEMOKRATYCZNY. GDZIE, PANA(I) ZDANIEM, JESTEŚMY W TEJ CHWILI, GDZIE UMIEŚCIŁBY PAN(I) NASZ OBECNY SYSTEM POLITYCZNY?

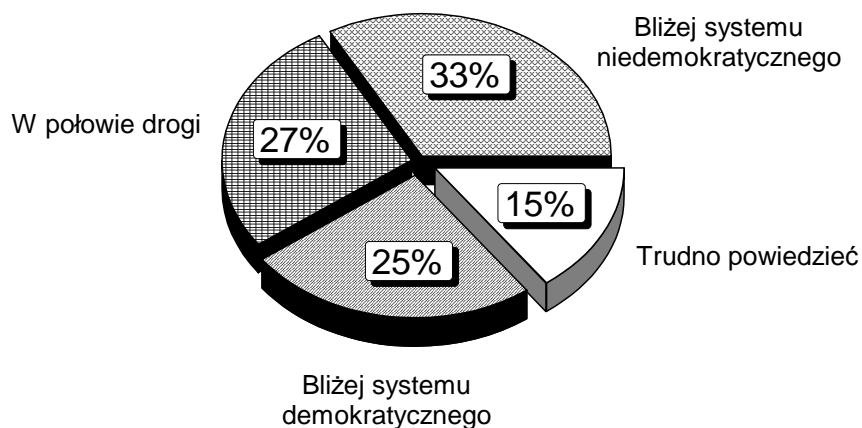
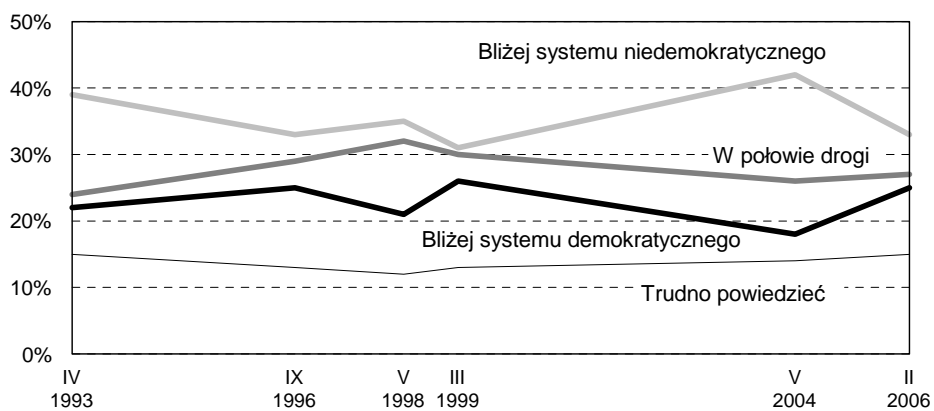

Tabela 13

Zaawansowanie przemian polskiego systemu politycznego	Wskazania respondentów według terminów badań					
	IV '93	IX '96	V '98	III '99	V '04	II '06
	w procentach					
Blżej systemu niedemokratycznego	39	33	35	31	42	33
W połowie drogi	24	29	32	30	26	27
Blżej systemu demokratycznego	22	25	21	26	18	25
Trudno powiedzieć	15	13	12	13	14	15

CBOS

RYS. 9. ZAAWANSOWANIE PRZEMIAN POLSKIEGO SYSTEMU POLITYCZNEGO

W pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych niespełna dwie piąte respondentów (39%) było przekonanych, że polskiemu systemowi politycznemu bliżej jest do systemu niedemokratycznego. Jednak w drugiej połowie minionej dekady opinie na ten temat nieco się poprawiły. Natomiast w 2004 roku oceny zaawansowania procesu budowy ustroju demokratycznego były wyjątkowo złe - przekonanie, że jesteśmy bliżej systemu niedemokratycznego niż demokratycznego, wyrażano wówczas częściej niż w 1993 roku! Miało to oczywisty związek z odnotowanym w tym samym czasie wzrostem niezadowolenia z funkcjonowania demokracji w Polsce. Obecnie, gdy niezadowolenie z funkcjonowania demokracji jest mniejsze niż w 2004 roku, także i ocena zaawansowania transformacji politycznej się poprawiła. Niemniej nadal przeważa opinia, że bliżej nam do systemu niedemokratycznego niż demokratycznego.

Ocena zaawansowania budowy systemu demokratycznego silnie związana jest z zadowoleniem z funkcjonowania demokracji w Polsce.

Tabela 14

Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w Polsce?	Zaawansowanie przemian polskiego systemu politycznego			
	Bliżej systemu niedemokratycznego	W połowie drogi	Bliżej systemu demokratycznego	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Tak	19	37	37	7
Nie	50	23	18	9
Trudno powiedzieć	16	13	17	54

Osoby zadowolone z funkcjonowania demokracji zdecydowanie częściej niż niezadowolone sądzą, że jesteśmy bliżej systemu demokratycznego lub przynajmniej w połowie drogi. Tylko co piąty badany z tej grupy twierdzi, że wciąż bliżej nam do ustroju niedemokratycznego. Natomiast wśród niezadowolonych aż połowa jest zdania, że Polska jest bliżej systemu niedemokratycznego. Odnotowany wzrost zadowolenia z funkcjonowania demokracji spowodował, że obecnie lepiej niż przed dwoma laty Polacy oceniają zaawansowanie przemian demokratycznych.

Od początku transformacji większość Polaków akceptuje tezę o wyższości demokracji nad innymi sposobami sprawowania władzy, a w 2000 roku odsetek akceptujących sięgał niemal trzech czwartych (71%). Jednak w następnych latach aprobatą ustroju demokratycznego zmalała, co wiązało się ze wzrostem niezadowolenia z funkcjonowania demokracji w Polsce. Towarzyszył temu wzrost przekonania o słabym zaawansowaniu przemian polskiego systemu politycznego. W 2004 roku ponad dwie piąte badanych (42%) utrzymywało, że Polska znajduje się bliżej systemu niedemokratycznego niż demokratycznego. Od dwóch lat liczba sądzących, że demokracja jest najlepszą formą rządów, kształtuje się na poziomie trzech piątych (61%), zarazem jednak obserwujemy powolny, lecz systematyczny wzrost zadowolenia z funkcjonowania demokracji w naszym kraju. Częstsze jest także przekonanie o zaawansowaniu przemian polskiego systemu politycznego w kierunku demokracji.

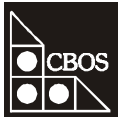
Dobrem, które badani najczęściej dostrzegają w systemie demokratycznym, jest wolność - wolność słowa, wolność polityczna (wolne wybory, pluralizm polityczny, możliwość współdecydowania o losach kraju, wpływu na decyzje władz), wolność osobista, swobody obywatelskie. Należy przy tym podkreślić, że wolność słowa, swoboda wyrażania myśli jest niemal dwukrotnie częściej wymieniana wśród zalet systemu demokratycznego niż wolność polityczna, pluralizm polityczny itp.

Jednocześnie ponad połowa Polaków (57%) jest zdania, że zalety systemu demokratycznego mają charakter uniwersalny i uznaje jego rozwój we wszystkich krajach świata za pożądaną, dwie piąte zaś (40%) uważa, że są państwa, do których tradycji i kultury politycznej demokracja nie przystaje.

Badani sądzący, że Polska zalicza się do krajów, do których politycznej tradycji i kultury demokracja nie pasuje, stanowią 12% ogółu. Są to w większości (69%) osoby niezadowolone z funkcjonowania demokracji w naszym kraju.

Opracował

Michał STRZESZEWSKI

A N E K S

Tabela 1. Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	61	15	24	1005
Płeć				
Mężczyźni	64	19	17	481
Kobiety	57	13	30	524
Wiek				
18-24 lat	69	16	16	155
25-34	63	19	17	188
35-44	64	16	20	170
45-54	63	12	25	203
55-64	61	19	20	127
65 lat i więcej	43	12	44	163
Miejsce zamieszkania				
Wieś	52	17	32	373
Miasto do 20 tys.	63	15	22	125
20-100 tys.	66	12	22	198
101-500 tys.	66	14	20	192
501 tys. i więcej mieszk.	69	20	10	118
Wykształcenie				
Podstawowe	45	13	42	289
Zasadnicze zawodowe	58	16	26	259
Średnie	69	18	13	347
Wyższe	83	13	4	110
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	82	12	6	72
Prac. umysł. niż. szczebla	68	22	9	93
Pracownicy fiz.- umysł.	60	18	22	71
Robotnicy wykwalifikowani	72	12	16	100
Robotnicy niewykwalifik.	58	7	34	39
Rolnicy	46	28	26	54
Pracujący na własny rach.	63	16	22	25
Bierni zawodowo				
Renciści	53	17	30	101
Emeryci	47	14	39	205
Uczniowie i studenci	83	9	8	80
Bezrobotni	53	18	28	118
Gospodynie domowe i inni	64	11	25	47
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	72	16	12	137
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	71	19	10	53
sekt. pryw. poza rolnict.	65	14	21	212
prywatnym gosp. rolnym	42	29	29	67
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	52	19	28	141
301-500	69	13	18	160
501-900	54	18	28	201
901-1200	71	16	14	78
Powyżej 1200 zł	84	11	5	63
Ocena własnych war. mater.				
Złe	53	17	30	280
Średnie	60	15	25	443
Dobre	69	15	16	282
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	53	11	37	56
Raz w tygodniu	60	16	23	526
1-2 razy w miesiącu	56	20	24	154
Kilka razy w roku	63	11	25	170
W ogóle nie uczestniczy	70	15	15	99
Poglądy polityczne				
Lewica	72	18	10	142
Centrum	68	14	17	286
Prawica	71	16	13	335
Trudno powiedzieć	31	14	55	241

Tabela 2. Czy, ogólnie rzecz biorąc, jest Pan(i) zadowolony(a) czy też niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju? 1 - Zadowolony(a); 2 - Niezadowolony(a) (%)

	1	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	40	46	14	1009
Płeć				
Mężczyźni	41	51	8	482
Kobiety	39	42	19	527
Wiek				
18-24 lat	42	46	12	156
25-34	46	46	8	189
35-44	38	51	11	170
45-54	41	48	11	202
55-64	39	46	15	127
65 lat i więcej	34	39	27	164
Miejsce zamieszkania				
Wieś	37	47	15	375
Miasto do 20 tys.	43	38	20	126
20-100 tys.	41	45	14	199
101-500 tys.	41	49	10	194
501 tys. i więcej mieszk.	43	48	9	117
Wykształcenie				
Podstawowe	31	42	27	291
Zasadnicze zawodowe	41	50	8	258
Średnie	44	47	9	350
Wyższe	49	44	7	110
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	60	36	4	73
Prac. umysł. niż. szczebla	40	48	12	94
Pracownicy fiz. - umysł.	42	53	4	70
Robotnicy wykwalifikowani	38	55	7	100
Robotnicy niewykwalifik.	36	53	12	39
Rolnicy	36	52	12	54
Pracujący na własny rach.	54	41	4	26
Bierni zawodowo				
Renciści	37	40	23	103
Emeryci	37	42	21	206
Uczniowie i studenci	42	43	15	80
Bezrobotni	38	47	15	118
Gospodynie domowe i inni	33	54	12	47
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	48	42	10	138
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	53	45	2	54
sekt. pryw. poza rolnict.	37	55	8	213
prywatnym gosp. rolnym	34	55	11	67
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	30	55	15	141
301-500	48	43	8	160
501-900	37	49	14	202
901-1200	55	36	9	78
Powyżej 1200 zł	56	41	3	63
Ocena własnych war. mater.				
Złe	28	57	15	281
Średnie	38	46	16	444
Dobre	56	35	10	284
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	52	30	18	57
Raz w tygodniu	41	44	14	529
1-2 razy w miesiącu	38	48	14	154
Kilka razy w roku	36	53	11	170
W ogóle nie uczestniczy	38	49	14	99
Poglądy polityczne				
Lewica	41	52	7	143
Centrum	47	46	8	285
Prawica	49	44	7	337
Trudno powiedzieć	20	45	35	243

Tabela 3. Z którym z wymienionych niżej poglądów na polskie życie polityczne po ostatnich wyborach parlamentarnych i prezydenckich zgadza się Pan(i) najbardziej?
 1 - Obecne życie polityczne w Polsce wyraźnie zmierza do prawidłowego rozwoju pełnej demokracji, 2 Życie polityczne w Polsce stwarza więcej szans niż zagrożeń dla prawidłowego rozwoju demokracji, 3 - To, co się dzieje obecnie w polskiej polityce, stwarza tyle samo szans i zagrożeń dla demokracji, 4 - Życie polityczne w Polsce stwarza więcej zagrożeń niż szans prawidłowego rozwoju demokracji, 5 - Życie polityczne w Polsce wyraźnie zmierza do ograniczenia demokracji

(%)

	1+2	3	4+5	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	26	33	27	14	1009
Płeć					
Mężczyźni	30	35	27	9	482
Kobiety	23	32	27	18	526
Wiek					
18-24 lat	33	36	22	9	156
25-34	23	38	33	6	189
35-44	26	35	28	10	170
45-54	26	34	28	11	203
55-64	26	33	30	11	127
65 lat i więcej	25	23	18	34	163
Miejsce zamieszkania					
Wieś	28	32	21	19	375
Miasto do 20 tys.	26	33	25	16	126
20-100 tys.	24	33	31	11	199
101-500 tys.	26	33	31	10	192
501 tys.i więcej mieszk.	24	40	32	3	118
Wykształcenie					
Podstawowe	26	24	21	29	289
Zasadnicze zawodowe	27	37	23	12	260
Średnie	27	38	29	6	350
Wyższe	23	33	44	1	110
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	23	37	37	2	73
Prac.umysł.niż.szczebla	21	38	37	4	94
Pracownicy fiz.- umysł.	32	30	30	8	71
Robotnicy wykwalifikowani	32	41	21	6	100
Robotnicy niewykwalifik.	25	30	23	22	39
Rolnicy	36	36	13	14	54
Pracujący na własny rach.	7	54	39	0	26
Bierni zawodowo					
Renciści	25	29	26	20	101
Emeryci	27	22	24	27	205
Uczniowie i studenci	34	34	26	5	80
Bezrobotni	20	40	26	14	118
Gospodynie domowe i inni	25	34	27	14	47
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	24	42	28	5	138
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	37	28	30	6	54
sekt. pryw. poza rolnict.	23	34	35	9	213
prywatnym gosp. rolnym	30	42	15	13	67
Dochody na jedną osobę					
Do 300 zł	24	35	28	12	141
301-500	26	38	29	7	160
501-900	21	39	24	16	201
901-1200	40	23	31	6	78
Powyżej 1200 zł	20	41	37	3	63
Ocena własnych war. mater.					
Złe	23	33	25	18	280
Średnie	22	31	31	16	445
Dobre	36	37	22	6	283
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	32	29	20	18	56
Raz w tygodniu	29	31	26	13	528
1-2 razy w miesiącu	18	43	25	14	155
Kilka razy w roku	26	31	30	13	170
W ogóle nie uczestniczy	20	34	32	13	99
Poglądy polityczne					
Lewica	19	28	45	8	143
Centrum	29	39	27	5	286
Prawica	35	35	24	6	337
Trudno powiedzieć	16	26	20	38	241

Tabela 4. Z którym z wymienionych niżej poglądów na temat demokracji zgadza się Pan(i) najbardziej? 1 - Pożądany jest rozwój demokracji we wszystkich państwach świata, niezależnie od ich politycznych tradycji i kultury; 2 - Nie należy rozwijać demokracji na całym świecie, są bowiem kraje, do których tradycji politycznych i kultury wcale się ona nie nadaje (%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	57	40	3	1011
Płeć				
Mężczyźni	55	43	2	482
Kobiety	58	37	4	529
Wiek				
18-24 lat	59	40	1	156
25-34	58	41	1	189
35-44	62	37	1	170
45-54	54	43	2	203
55-64	56	41	3	127
65 lat i więcej	50	36	13	165
Miejsce zamieszkania				
Wieś	53	42	5	375
Miasto do 20 tys.	62	37	2	126
20-100 tys.	64	34	2	199
101-500 tys.	62	33	3	194
501 tys.i więcej mieszk.	42	57	1	118
Wykształcenie				
Podstawowe	53	37	10	291
Zasadnicze zawodowe	55	44	1	260
Średnie	59	40	1	350
Wyższe	62	38	0	110
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	61	39	0	73
Prac.umysł.niż.szczebla	57	43	0	94
Pracownicy fiz.- umysł.	61	39	0	71
Robotnicy wykwalifikowani	65	35	0	100
Robotnicy niewykwalifik.	59	37	4	39
Rolnicy	51	45	4	54
Pracujący na własny rach.	51	49	0	26
Bierni zawodowo				
Renciści	62	32	4	103
Emeryci	50	39	10	206
Uczniowie i studenci	56	44	0	80
Bezrobotni	54	43	3	118
Gospodynie domowe i inni	53	45	2	47
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	57	43	0	138
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	49	49	2	54
sekt. pryw. poza rolnict.	66	34	1	213
prywatnym gosp. rolnym	54	43	3	67
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	63	35	2	141
301-500	55	42	2	161
501-900	54	41	5	202
901-1200	66	33	1	78
Powyżej 1200 zł	51	46	3	63
Ocena własnych war. mater.				
Złe	52	43	4	282
Średnie	59	36	5	445
Dobre	57	42	1	284
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	66	25	7	57
Raz w tygodniu	56	40	4	529
1-2 razy w miesiącu	59	39	2	155
Kilka razy w roku	55	42	3	170
W ogóle nie uczestniczy	54	44	2	99
Poglądy polityczne				
Lewica	53	46	1	143
Centrum	56	43	1	286
Prawica	60	38	2	337
Trudno powiedzieć	55	35	9	243

Tabela 5. Czy demokracja pasuje do politycznej tradycji i kultury społeczeństwa polskiego?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	72	12	16	1008
Płeć				
Mężczyźni	76	13	11	482
Kobiety	69	11	21	525
Wiek				
18-24 lat	77	11	12	156
25-34	81	7	12	189
35-44	72	18	10	170
45-54	73	14	13	203
55-64	72	10	18	126
65 lat i więcej	56	11	33	163
Miejsce zamieszkania				
Wieś	63	16	21	375
Miasto do 20 tys.	80	7	13	126
20-100 tys.	73	11	16	199
101-500 tys.	75	9	16	191
501 tys. i więcej mieszk.	88	7	5	118
Wykształcenie				
Podstawowe	59	12	30	289
Zasadnicze zawodowe	72	15	13	260
Średnie	79	11	10	349
Wyższe	87	7	6	110
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	95	4	1	73
Prac. umysł. niż. szczebla	78	11	11	94
Pracownicy fiz. - umysł.	77	14	9	71
Robotnicy wykwalifikowani	78	9	13	100
Robotnicy niewykwalifik.	68	11	21	39
Rolnicy	69	18	13	54
Pracujący na własny rach.	88	8	4	26
Bierni zawodowo				
Renciści	65	14	21	101
Emeryci	63	9	28	204
Uczniowie i studenci	82	11	7	80
Bezrobotni	65	14	21	118
Gospodynie domowe i inni	63	25	12	47
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	81	11	8	138
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	83	9	8	54
sekt. pryw. poza rolnict.	78	10	12	213
prywatnym gosp. rolnym	65	21	13	67
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	65	15	20	141
301-500	78	15	7	160
501-900	71	10	19	201
901-1200	78	13	8	78
Powyżej 1200 zł	83	10	7	63
Ocena własnych war. mater.				
Złe	63	14	23	280
Średnie	72	12	16	444
Dobre	81	10	9	283
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	72	12	17	56
Raz w tygodniu	73	11	16	527
1-2 razy w miesiącu	69	12	19	155
Kilka razy w roku	70	14	16	170
W ogóle nie uczestniczy	77	10	12	99
Poglądy polityczne				
Lewica	79	14	7	143
Centrum	77	15	8	286
Prawica	79	10	11	337
Trudno powiedzieć	52	9	39	241